

¹¹ Заставний Ф. Українська діаспора (розселення українців у зарубіжних країнах) // Заставний Ф.Д. – Львів: Світ, 1991. – С.20-21.

¹² Зарубіжні українці. Довідник / Кер. авт. кол. С.Ю.Лазебник/. – К.: Вид-во «Україна», 1991. – С. 96, 114.

¹³ Павлось А. Смукот. П'ята річниця Літературно-Мистецького Клубу в Нью-Йорку // Літературно-Мистецький огляд. – 1954. – № 1. – С. 1-3; Українська малярська виставка в Нью-Йорку // Свобода. – Джерсі-Сіті – Нью-Йорк. – 1951. – 15 травня.

¹⁴ Гординський С. Українські митці в Америці: [Огляд вист. та праць художників] // Літ.-наук. зб. – Нью-Йорк, 1952. – 36.1. – С.302-303.

¹⁵ Дорошенко В. Сергій Литвиненко // Свобода. – Джерсі-Сіті – Нью-Йорк. – 1949. – 11 лютого.

¹⁶ Гординський С. Мистецтво української еміграції / / Свобода. – Джерсі-Сіті – Нью-Йорк. – 1960. – 21 квітня.

¹⁷ Кузьмович Микола. Виставка дев'ятох // Свобода. – Джерсі-Сіті – Нью-Йорк. – 1954. – 27 листопада.

¹⁸ Гординський С. Петро Мегик. Його доба, його мистецтво // Петро Мегик. Монографія мистця й альбом праць / За редакцією Святослава Гординського. – Філадельфія, Па., 1992. – С.12.

¹⁹ Шмагало Р.Т. Мистецька освіта в Україні середини ХІХ – середини ХХ століття: структурування, методологія. – Автореф. дис... д-ра мистецтвознав.: 17.00.06 / Р.Т. Шмагало; Львів. нац. акад. мистец. – Л., 2005. – С.32.

²⁰ Андрусів П. Петро Мегик. Життя і творчість // Петро Мегик: Монографія мистця і альбом праць. – Філадельфія, 1992. – С.27.

²¹ Січинський В. Українська мистецька студія в Філадельфії. – Філадельфія, 1958.

²² Каталог ретроспективної виставки професора Петра Мегика з нагоди 80-літнього ювілею мистця. – Філадельфія, Па.: Видання ОМУА і Ювілейного Комітету, 1979.

²³ Рожок С. Дев'ятдесятиліття маєстра Петра Мегика (Слово, виголошене на відкритті ювілейної виставки з нагоди 90-річчя мистця) // Нотатки з мистецтва. – 1990. – Листопад. – № 30. – С.35.

²⁴ Гординський С. Мистецькі видання в Україні: [Огляд] // Нотатки з мистецтва. – 1984. – № 24. – С.5-8; Його ж. На переломі: [Про виставку сучасного мистецтва України в Нью-Йорку] // Нотатки з мистецтва. – 1988. – Листопад. – № 28. – С.5-7.

²⁵ Герегова С. Петро Мегик // Енциклопедія історії України: Т.6 / Редкол.: В.А.Смолій (голова) та ін. – К.: Наукова думка, 2009. – С.569-570.

²⁶ Дудасва Т.Петро Мегик. Повернення на Україну / / Буковина. – 1991. – 10 листопада.

²⁷ Спогади племінниці П. Мегика Софії Сергіївни Летятської, 1952 р.н., мешканки с. Бочківці Хотинського р-ну.

²⁸ Блакитний Є. Творчість Петра Мегика // Петро Мегик. Монографія мистця й альбом праць / За редакцією Святослава Гординського. – Філадельфія, Па., 1992. – С. 37.

²⁹ Майстрові Петрові Мегіку // Нотатки з мистецтва. – 1979. – Жовтень. – № 19. – С.3.

³⁰ Блакитний Є. Творчість Петра Мегика // Нотатки з мистецтва. – 1980. – Жовтень. – № 20. – С.17.

*Светлана Герегова
(Черновці)*

Художник Петр Мегик и его роль в становлении украинских художественных институций за границей

В статье проанализирована деятельность художника Петра Мегика по созданию и становлению украинских художественных институций за рубежом: художественного общества «Спокой» в Варшаве; автономного отдела Объединения художников-украинцев в Америке и украинской Студии искусств в Филадельфии.

Ключевые слова: эмиграция, диаспора, украинская культура, художник, искусство, картины, ОМУА, Студия искусств в Филадельфии, выставки, «Нотатки з мистецтва».

*Svitlana Geregova
(Chernivtsi)*

The Artist Petro Megyk and His Role in the Improvement of Ukrainian Art Institutions Abroad

In the article is elucidated activity of the artist Petro Megyk connected with creating and improvement of Ukrainian art institutions abroad. They are art society «Spokii» in Warsaw, autonomous department of Ukrainian Artists Union in America, Ukrainian Studio in Philadelphia.

Key words: emigration, diaspora, Ukrainian culture, artist, art, pictures, Ukrainian Artists Union in America, Ukrainian Studio in Philadelphia, exhibitions, «Notes from the art».

УДК 94(477):178.1«1985/1988»

*Юрій Латуш
(Київ)*

АНТИАЛКОГОЛЬНА КАМПАНІЯ В УРСР НА ПОЧАТКУ ПЕРЕБУДОВИ

У статті досліджується питання боротьби з пияцтвом та алкоголізмом в УРСР, антиалкогольне законодавство, практичні кроки у справі боротьби зі зловживанням спиртним, причини провалу цієї акції.

Ключові слова: Перебудова, антиалкогольна кампанія, тверезість, алкоголь, пияцтво, алкоголізм, вживання спиртного, самогонуваріння.

Горбачовська антиалкогольна кампанія – одна з найбільш суперечливих акцій часів Перебудови. Актуальність дослідження цієї проблеми зумовлена високою алкоголізацією українського суспільства. В сучасній Україні алкоголь вживають 24 млн. осіб. За рік українці випивають 1 млрд. пляшок горілки, 6 млрд. пляшок пива і 320 млн. пляшок вина. В день на кожного українця припадає один

бокал пива ємністю 0,3 л, 50 г горілки і близько 10 г дешевого вина (переважно неякісного). За статистикою алкоголіком стає 1 з 10 українців, що споживають спиртне. Загальний показник вживання спиртних напоїв в Україні досяг позначки 12 л чистого (стоградусного) алкоголю на рік¹. На перший погляд, ці показники не видаються критичними. Однак, за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, у 2008 р. Україна стала абсолютним лідером серед країн Європи за кількістю підлітків 11–15 років, які регулярно вживають алкоголь². Це наштовхує на думку про доцільність нових антиалкогольних заходів, як це вже робиться в Росії та Естонії.

Перші публікації, що висвітлювали перебіг горбачовської антиалкогольної кампанії, побачили світ ще за часів СРСР. Якщо на початку Перебудови вона оцінювалась виключно позитивно³, то згодом піддавалась об'єктивній критиці⁴. Проте всі дослідники визнавали факт загрозливої алкогольної ситуації в Радянському Союзі в середині 1980-х рр.

В історіографіях незалежних пострадянських країн антиалкогольна кампанія висвітлюється, як правило, побіжно в контексті інших подій періоду Перебудови⁵. Спеціалізовані розвідки цьому питанню присвятили медик О. Немцов⁶, публіцисти О. Нікішин⁷ та В. Ніколаєв⁸. У низці досліджень розкривається позитивний вплив антиалкогольної кампанії на демографічну ситуацію в Україні та СРСР⁹.

Важливим джерелом є спогади радянських керівників часів Перебудови, які, щоправда, хибують на суб'єктивізм. У більшості з них антиалкогольна кампанія висвітлюється негативно¹⁰. М. Горбачов, визнаючи деякі хибні антиалкогольної кампанії, прагне перекласти всю відповідальність на членів Політбюро ЦК КПРС Є. Лігачова та М. Соломенцева¹¹. Послідовним прибічником антиалкогольної кампанії залишається лише один з її ініціаторів Є. Лігачов¹².

Метою статті є дослідження розгортання антиалкогольної боротьби в Україні на початковому етапі Перебудови, заходів влади з протидії алкоголізації суспільства, ставлення суспільства до цих ініціатив, наслідків протиборства із «зеленим змієм», а також надання рекомендацій щодо можливості використання досвіду антиалкогольної кампанії в сучасних умовах.

Необхідність боротьби з пияцтвом та алкоголізмом стала очевидною для радянського керівництва задовго до початку Перебудови. Розробка антиалкогольної програми розпочалась ще за життя Л. Брежнєва. У 1984 р. було створено комісію при Політбюро для розробки заходів проти алкоголізму та пияцтва на чолі з М. Соломенцевим. Тобто антиалкогольні заходи, як і всі нововведення першого етапу Перебудови, напрацьовувались в апараті ЦК КПРС у роки т. зв. «застою», а не

були власною ініціативою М. Горбачова чи його команди, які лише вдалися до форсованого впровадження в життя реформаторських ідей.

7 травня 1985 р. було прийнято Постанову ЦК КПРС «Про заходи з подолання пияцтва та алкоголізму» і Постанову Ради Міністрів СРСР «Про заходи з подолання пияцтва та алкоголізму, викорінення самогоноваріння», в яких йшлося про необхідність усім партійним, державним та адміністративним органам рішуче посилити боротьбу з пияцтвом, причому передбачалось значне скорочення виробництва алкогольних напоїв, кількості місць їх продажу та часу реалізації¹³.

16 травня 1985 р. вийшов Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про посилення боротьби з пияцтвом та алкоголізмом, викорінення самогоноваріння», який підкріплював вищевказані заходи адміністративними та кримінальними покараннями¹⁴. У Постанові «Про хід виконання постанови ЦК КПРС «Про заходи з подолання пияцтва та алкоголізму» від 8 вересня 1985 р. ЦК КПРС закликав посилити антиалкогольну кампанію¹⁵.

Аналогічні документи приймали й органи влади союзних республік. 20 травня 1985 р. Президія Верховної Ради УРСР прийняла указ «Про заходи з посилення боротьби проти пияцтва та алкоголізму, викорінення самогоноваріння»¹⁶. Загалом українське керівництво до цих заходів ставилось доволі скептично. Прикметно, що 29 квітня 1985 р. відповідальні працівники ЦК КПУ та Ради Міністрів УРСР О. Титаренко, Є. Качаловський, Г. Крючков та К. Бойко у доповідній записці на ім'я В. Щербицького пропонували ліквідувати комісію по боротьбі з пияцтвом при Раді Міністрів УРСР. Проте в умовах діючої системи влади українське керівництво було змушене слідувати в фарватері Кремля.

Колишній Голова Ради Міністрів СРСР М. Рижков у документальному фільмі «Сухий закон. Сутичка зі Змієм», який демонструвався 3 листопада 2009 р. на телеканалі «Інтер», заявив, що існувало таємне рішення про повне викорінення споживання спиртного.

Задля втілення антиалкогольних заходів залучались профспілки, комсомол, вся система освіти та охорони здоров'я, громадські організації, творчі спілки. При виконках рад, на підприємствах, в установах, організаціях, колгоспах і радгоспах організовувались комісії по боротьбі з пияцтвом. На початку 1986 р. в УРСР діяло 39770 таких комісій, у них нараховувалось 285892 члени¹⁷. Було створено Українське добровільне товариство по боротьбі за тверезість на чолі з академіком А. Ромодановим. У 1985 р. кількість його членів сягнула 1,5 млн.¹⁸, що свідчило не стільки про піднесення антиалкогольної свідомості серед населення, як про порушення принципу добровільності щодо членства. Нерідко члени та керівники товариства самі не були прикладом тверезого способу життя.

Антиалкогольна кампанія велась переважно адміністративними методами. У 1985 р. в УРСР на 45 % було скорочено мережу магазинів і в 1,7 раза кількість підприємств громадського харчування, що реалізовували спиртні напої; на продаж соків, безалкогольних напоїв, морозива, кави, кондитерських виробів та інших продуктів харчування перепрофільовано близько 1100 кафе і магазинів¹⁹. Було обмежено час торгівлі спиртним (як правило, з 14 до 19 години)*, припинено переробку плодово-ягідної сировини на вино та інші алкогольні напої, згорнуто виробництво дешевих виноградних кріплених вин, переглянуто плани розвитку садівництва та виноградарства з метою заміни технічних сортів винограду на столові²⁰.

Влітку 1985 р. вся країна була вкрита горілчаними чергами, які дехто цілком серйозно вважав методом боротьби з пияцтвом²¹, розквітла спекуляція. Довелось запровадити талони на спиртне, алкогольні пайки на поховання і весілля. Разом з тим в 15 областях, низці міст і районів зросла реалізація вино-горілчаних напоїв. Кількість випадків порушень правил торгівлі алкоголем збільшилась на 38,7 %. У Ворошиловградській, Житомирській, Закарпатській, Запорізькій, Івано-Франківській, Одеській, Тернопільській, Чернігівській, Херсонській та інших областях мали місце неодинокі факти, коли спиртні напої продавались поблизу підприємств, навчальних, лікувальних і дитячих закладів, у місцях масового відпочинку населення²². В багатьох населених пунктах, особливо в сільській місцевості, торгівлю вино-горілчаними виробами не було зосереджено в спеціалізованих магазинах та відокремлених відділах.

В результаті вжитих заходів у 1985 р. в Україні споживання алкоголю на душу населення скоротилось до 5,3 л абсолютного алкоголю (1980 р. – 6,3 л, 1984 р. – 5,7 л). В середньому один мешканець республіки витрачав на придбання алкоголю 127 крб. на рік, що на 3 крб. менше, ніж у 1984 р., але на 11 крб. більше, ніж у 1980 р. Загалом на спиртне в 1985 р. українці витратили 6484 млн. крб. (у 1984 р. – 6616, 1980 р. – 5813)²³. Питома вага алкогольних напоїв складала 11,9 % загального обсягу роздрібного товарообігу і 25,6 % – обсягу продовольчих товарів. У той же час питома вага м'яса становила 7,6 та 16,4 %; хліба та хлібобулочних виробів 3,3 і 6,9 % відповідно; одягу та білизни – 9,6 %, взуття – 4,7 %²⁴. В загальному обсязі реалізації алкогольних напоїв 1985 р. найбільшою була частка пива – 60,8 %, виноградного вина – 18,5 %, горілки та лікеро-горілчаних напоїв – 12 %²⁵. Скорочення питомої ваги споживання виноградного вина було зумовлено неврожом винограду внаслідок сильних морозів зими 1984–1985 рр. (загибель плодкових бруньок винограду технічних сортів становила 65–90 %²⁶), натомість зростання частки горілки свідчило про зниження «культури пиття».

Заходи з викорінення самогонваріння впродовж 1985 р. дозволили скоротити на 20 % продаж цукру і на 27 % – дріжджів. Населенням було доборівільно здано 400 тис. самогонних апаратів²⁷. Однак в подальшому реалізація цукру лише зростала. У 1986 р. в СРСР було продано цукру на 785 тис. т більше, ніж у попередньому році²⁸. Дефіцит та дорожнеча алкоголю призвели до того, що населення почало вживати спиртмісткі речовини. Протягом 1986–1987 рр. в СРСР на 30 % зріс продаж клею «БФ» (п'яниці ласкаво називали його «Борис Федорович»), на 17 % – дихлофосу, на 14 % – рідини для чищення скла²⁹. Доходило до того, що алкоголіки намащували на хліб зубну пасту, потім змивали і їли хліб разом зі всмоктаним спиртом³⁰.

З антиалкогольною кампанією в Україні пов'язане різке підвищення середньої тривалості життя. Протягом 1984–1986 рр. нормований коефіцієнт смертності серед чоловіків упав більш як на 40%, серед жінок – на 20%³¹. Приріст середньої тривалості життя забезпечувався, в основному, зниженням смертності від зовнішніх причин у молодому дорослому віці (26–60 років), безпосередньо пов'язаним зі зменшенням алкоголізму, а також певною мірою і серцево-судинних хвороб завдяки меншому споживанню алкоголю³².

До кінця 1985 р. втрати робочого часу через прогули та інші порушення трудової дисципліни скоротились на 16 %, кількість злочинів на ґрунті пияцтва – на 14,6 %, автоаварій – на 27 %, смертність внаслідок гострих алкогольних отруєнь – на 45 %. Водночас, кількість громадян, притягнених до відповідальності за порушення антиалкогольного законодавства, зросла на 16,3 %³³. В УРСР кожен п'ятий (а в Чернігівській, Львівській, Житомирській, Ворошиловградській, Полтавській, Херсонській обл. – кожен третій-четвертий) неповнолітній на момент скоєння злочину перебував у стані алкогольного сп'яніння³⁴. Кожен восьмий прогульник був відсторонений від роботи через перебування в стані алкогольного сп'яніння³⁵.

Кампанія супроводжувалась агресивною пропагандою тверезості. Почалось впровадження безалкогольних свят та обрядів. У 1985 р. в Україні службою обрядових послуг було проведено 39260 післяобрядових урочистостей без вживання спиртного, що склало 9,3 % від загальної кількості (найвищий показник у Харківській обл. – 38,8 %, найменший – в Ровенській – 1 %) ³⁶. Тоді ж виникла приказка: від безалкогольного весілля один крок до непорочного зачаття³⁷.

З кінофільмів вирізалась алкогольні сцени, з телефіру зникла улюблена «новорічна» кінострічка «Іронія долі...». Натомість у 1986 р. було знято антиалкогольний художній фільм «Добре сидимо», демонструвався американський вестерн «Лимонадний Джо». Як наслідок, прізвиська «Лимонадний Джо» та «мінеральний секретар» міцно за-

кріпились за М. Горбачовим³⁸. Відомий письменник-фантаст Б. Стругацький з гумором згадував, що «в період антиалкогольної кампанії кінця 80-х років нещадно викреслювали з тексту все спиртне, так що нещасні герої наші починали ковтати мінеральну воду, соки, а також каву в неприродній кількості – замість пива, вина і гарячого глінтвейну»³⁹. Апогеем абсурду стала ініційована академіком Ф. Угловим боротьба за заборону кефіру через вміст в ньому алкоголю.

У ставленні населення до антиалкогольної кампанії проявилось оруеллівське двомислення радянської людини. Публічно громадяни «гаряче вітали» нові ініціативи партії та уряду, а в неформальній обстановці (на кухнях) ляляли і висміювали їх.

Було посилено контроль за лікуванням хворих на алкоголізм та алкогольні психози. В 1985 р. на 1115 ліжок збільшилась наркологічна мережа, організовано 6 госпрозрахункових наркологічних кабінетів для анонімного лікування⁴⁰. Осіб, що «ухилились від добровільного лікування» (sic!), направляли на примусове. Активно впроваджувався метод стресопсихотерапії, розроблений О. Довженком. Однак влітку 1985 р. лікуванням було охоплено лише 15,1 % хворих⁴¹, а його ефективність залишалась низькою. В ЛТП та спецлікарнях хворих експлуатували як дешеву робочу силу. Станом на початок 1986 р. в республіці було зареєстровано 868,8 тис. хворих на хронічний алкоголізм і 12,3 тис. – на алкогольні психози⁴².

Основним методом впливу на алкоголіків стало їх публічне шельмування – обговорення на зборах трудових колективів. Заступник міністра охорони здоров'я УРСР А. Зелінський 10 квітня 1986 р. на засіданні Комісії по боротьбі з пияцтвом при Раді Міністрів УРСР слушно зазначав, що адміністративно-правові та громадські методи впливу на алкоголіків ефективні лише на першій стадії розвитку алкоголізму, а на стадії фізичної залежності від алкоголю дають зворотній результат⁴³.

Першого удару по антиалкогольній кампанії завдала аварія на ЧАЕС, коли було визнано користь червоного вина. Остаточно ж вона зійшла нанівець восени 1988 р., коли країна опинилась у стані наростаючого хаосу, і проблема пияцтва мало турбувала і стагнуючу владу, і пробуджене суспільство.

Отже, алкогольна ситуація в СРСР, безперечно, потребувала негайної боротьби із «зеленим змієм», проте обрані методи, вочевидь, були хибними. При проведенні антиалкогольної кампанії домінували адміністративні методи, а громадська ініціатива не завжди зустрічала розуміння. В її основі була боротьба не зі зловживанням, а з уживанням алкоголю⁴⁴.

За перші два роки антиалкогольної кампанії дещо зміцніла дисципліна праці, зменшилась кількість злочинів та інших правопорушень, ДТП, вулиці стали безпечнішими у вечірні години, відбувся сплеск народжуваності. Однак у ті роки неба-

ченого розмаху набуло самогоноваріння, процвітала спекуляція спиртним, поширювались наркоманія і токсикоманія, дефіцитним продуктом став цукор. З 1982 по 1989 рр. кількість наркоманів зросла в 4,2 рази⁴⁵. Було підірвано виноробну промисловість і розкорчовано тисячі гектарів виноградників. Кампанія по боротьбі з пияцтвом та алкоголізмом остаточно зламала культуру споживання спиртного, перетворивши його на огидний процес розлиття «на трьох» на вулиці в антисанітарних умовах, часто без закуски.

Навесні 1986 р., скориставшись величезними втратами радянського бюджету внаслідок недоотримання коштів від реалізації алкоголю, США за допомогою Саудівської Аравії обвалили світові ціни на нафту. Втрата двох основних джерел доходів неминуче вела радянську економіку до краху.

Антиалкогольна кампанія мала ще один неочікуваний наслідок. Вона сприяла пробудженню громадянської свідомості, адже в довжелезних чергах за оковитою (а в них стояли не лише алкоголіки) точились розмови на різні теми, в тому числі й політичні, люди здобували досвід публічної критики влади. Про це 27 жовтня 1986 р. на засіданні Політбюро ЦК КПРС стурбовано говорив Голова КДБ СРСР В. Чебриков⁴⁶.

Горбачовська антиалкогольна кампанія продемонструвала некомпетентність і недалекоглядність нового радянського керівництва і стала однією з причин провалу Перебудови. Вона засвідчила прихильність молодих партюратів до старих командно-адміністративних, заборонних, показово-декларативних методів роботи.

Попри величезну небезпеку, що становить «зелений змії» для сучасного українського суспільства, особливо для підростаючого покоління, запровадження методів антиалкогольної кампанії, тим більше оголошення «сухого закону», вважаємо недоцільним, адже, як правило, такі заходи дають зворотній результат. На наш погляд, необхідно виховувати культуру споживання алкоголю, суворо дотримуватись заборони на продаж спиртного неповнолітнім, заборонити зовнішню рекламу алкоголю й тютюну, сприяти формуванню не лише негативного, але й нетерпимого ставлення суспільства до випадків зловживання спиртним.

¹ Забродская И. 24 миллиона украинцев употребляют алкоголь / Ирина Забродская [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://utro.ua/articles/2008/11/13/99333.shtml>. – Доступ: 14.11.2008.

² Там само.

³ Актуальные вопросы антиалкогольной пропаганды и пути повышения ее эффективности (По материалам Всесоюзного семинара лекторов) / Б. М. Левин и др. – М., 1987. – 64 с.; Актуальные вопросы антиалкогольной пропаганды и пути повышения ее эффективности (Материалы Всесоюзного семинара-совещания. Душанбе, 23–25 сентября 1986 г.) / Д. В. Колесов, Г. В. Мельников. – Ч. II. – М., 1988. – 64 с.

⁴ Трезвость: иллюзии и реальность / [В. И. Тарасенко, Н. Н. Чурилов, А. И. Вишняк и др.; Отв. ред. В. И. Тарасенко]. – К., 1991. – 192 с.

⁵ Бойко О. Д. Нариси з історії України (1985–1991 рр.): [Навчальний посібник] / Олександр Дмитрович Бойко. – К., 2008. – С. 32; Ванюков Д. А. Демократическая Россия конца XX – начала XXI века / Дмитрий Александрович Ванюков. – М., 2007. – С. 48–51.

⁶ Немцов А. В. Алкогольная история России: Новейший период / Александр Викентьевич Немцов. – М., 2009. – 320 с.

⁷ Никишин А. В. Водка и Горбачев / Александр Никишин. – М., 2007. – 432 с. – (Серия «Тайны русской водки»).

⁸ Николаев В. Д. Русский дьявол. Водка в судьбе России / Владимир Дмитриевич Николаев. – М.; СПб., 2008. – (Зеркало истории). – С. 276–291.

⁹ Месле Ф. Смертність та причини смерті в Україні у ХХ столітті / Франс Месле, Жак Валлен за участю Володимира Школьнікова, Сергія Пирожкова та Сергія Адамця; [Пер. з фр. Є. Марічева, за ред. С. Пирожкова]. – К., 2008. – 416 с.; Leon D. A., Chenet L., Shkolnikov V. M., Zakharov S., Shapiro J., Rakhmanova G., Vassin S., McKee M. Huge variation in Russian mortality rates 1984–94: artefact, alcohol, or what? // *The Lancet*. – 1997. – Vol. 350. – P. 383–388.; Shkolnikov V., Nemtsov A. The anti-alcohol campaign and variations in Russian mortality // *Premature death in the New Independent States / Jose Luis Bobadilla, Christine A. Costello, Faith Mitchel (eds.)*. – Washington D. C.: National Academy Press, 1997.

¹⁰ Масол В. А. Упущенный шанс: Небеспристрастные размышления экс-премьера Украины о том, что произошло в бывшем Советском Союзе / Виталий Андреевич Масол. – К., 1993. – С. 25–27.

¹¹ Горбачев М. С. Понять перестройку ... Почему это важно сейчас / Михаил Сергеевич Горбачев. – М., 2006. – 399 с.; Николаев В. Д. Вказ праця. – С. 284.

¹² Актуальные вопросы антиалкогольной пропаганды и пути повышения ее эффективности (Материалы Всесоюзного семинара-совещания. Душанбе, 23–25 сентября 1986 г.) / Д. В. Колесов, Г. В. Мельников. – Ч. II. – М., 1988. – 64 с.

¹³ Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1986). – 9-е изд., испр. и доп. Т. 15. 1985–1988. – М., 1989. – С. 21–27.

¹⁴ Трезвость – закон нашей жизни: Постановления ЦК КПСС, Совета Министров СССР, Указы Президиума Верховного Совета СССР, Президиума Верховного Совета РСФСР о мерах по преодолению пьянства и алкоголизма, искоренению самогонварения. Май–сентябрь 1985 г. – М., 1985. – С. 13–16.

¹⁵ Там само. – С. 25–31.

¹⁶ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВОВУ) – Ф. 2. – Оп. 14. – Спр. 8458. – Арк. 17.

ЦДАВОВУ. – Ф. 2. – Оп. 15. – Спр. 470. – Арк. 27.

¹⁸ Там само. – Арк. 12.

¹⁹ Там само. – Арк. 11.

* До речі, експеримент з обмеження часу реалізації спиртних напоїв було проведено в Марківському районі Ворошиловградської обл. ще на початку 1985 р., тобто до обрання М. Горбачова Генеральним секретарем ЦК КПРС [24, арк. 148].

²⁰ ЦДАВОВУ. – Ф. 2. – Оп. 14. – Спр. 8457. – Арк. 139.

²¹ Гладыш С. Очередь / Светлана Гладыш // *Трезвость и культура*. – 1986. – № 3. – С. 18]

²² ЦДАВОВУ. – Ф. 2. – Оп. 15. – Спр. 470. – Арк. 3.

²³ Там само. – Арк. 20.

²⁴ Там само. – Арк. 17.

²⁵ Там само.

²⁶ ЦДАВОВУ. – Ф. 2. – Оп. 14. – Спр. 8304. – Арк. 57.

²⁷ Там само. – Арк. 11.

²⁸ Державний архів Донецької області. – Ф. Р.6764. – Оп. 1. – Спр. 40. – Арк. 5.

²⁹ Там само.

³⁰ В Политбюро ЦК КПСС ... По записям Анатолия Черняева, Вадима Медведева, Георгия Шахназарова (1985–1991) / Сост. А. Черняев (рук. проекта), А. Вебер, В. Медведев. – М., 2006. – С. 97.

³¹ Месле Ф. Вказ праця. – С. 206.

³² Там само. – С. 226.

³³ ЦДАВОВУ. – Ф. 2. – Оп. 15. – Спр. 470. – Арк. 12.

³⁴ ЦДАВОВУ. – Ф. 2. – Оп. 15. – Спр. 472. – Арк. 5–6.

³⁵ ЦДАВОВУ. – Ф. 2. – Оп. 14. – Спр. 8073. – Арк. 107.

³⁶ ЦДАВОВУ. – Ф. 2. – Оп. 15. – Спр. 458. – Арк. 174.

³⁷ Никишин А. В. Вказ. праця. – С. 378.

³⁸ Там само. – С. 82.

³⁹ Илюшина И. Фантаст в своем отечестве [Интервью с Б. Стругацким] // *Корреспондент*. – 2008. – № 35 (324), 13 сентября. – С. 78.

⁴⁰ ЦДАВОВУ. – Ф. 2. – Оп. 15. – Спр. 470. – Арк. 11.

⁴¹ ЦДАВОВУ. – Ф. 2. – Оп. 14. – Спр. 8459. – Арк. 144.

⁴² ЦДАВОВУ. – Ф. 2. – Оп. 15. – Спр. 470. – Арк. 36.

⁴³ Там само. – Арк. 48.

⁴⁴ Трезвость: иллюзии и реальность / [В. И. Тарасенко, Н. Н. Чурилов, А. И. Вишняк и др.; Отв. ред. В. И. Тарасенко]. – К., 1991. – С. 5.

⁴⁵ Масол В. А. Вказ. праця. – С. 25.

⁴⁶ В Политбюро ЦК КПСС ... – С. 100.

*Юрий Латыш
(Киев)*

Антиалкогольная кампания в УССР в начале Перестройки

В статье исследуется вопрос борьбы с пьянством и алкоголизмом в УССР, антиалкогольное законодательство, практические шаги в деле борьбы с злоупотреблением спиртным, причины провала этой акции.

Ключевые слова: Перестройка, антиалкогольная кампания, трезвость, алкоголь, пьянство, алкоголизм, употребление спиртного, самогонварение.

*Iuriy Latysh
(Kyiv)*

The Anti-alcohol Campaign in Soviet Ukraine at the Beginning of Perestroika

The struggle against drunkenness and alcoholism in Soviet Ukraine, the anti-alcohol legislation, practical steps on a fight against abuse alcohol, reasons of failure of this action are the article deals with.

Key words: Perestroika, anti-alcohol campaign, sobriety, alcohol, drunkenness, alcoholism, alcohol consumption, samogon production.